

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ
СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

У статті показано як структурно-логічні схеми сприяють розвитку творчих здібностей учнів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу.

Ключові слова: *структурно-логічні схеми, інтелектуально-логічні здібності, інтелектуально-евристичні здібності, комунікативно-творчі здібності, творчі здібності.*

В статье показано как структурно-логические схемы способствуют развитию творческих способностей учеников в процессе изучения предметов гуманитарного цикла.

Ключевые слова: *структурно-логические схемы, интеллектуально-логические способности, интеллектуально-эвристические способности, коммуникативно-творческие способности, творческие способности.*

The article shows how flow charts promote the development of creative potential of students while studying humanities.

Key words: *flow charts (structural-logical schemes), intellectual-logical abilities, intellectual-heuristic abilities, communicative-creative abilities, creative abilities.*

У сучасному світі гостро стоїть проблема творчого розвитку особистості. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Посилюється увага до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявити їх.

Розвиток творчих здібностей – актуальна проблема, бо саме творча особистість може бути конкурентоспроможною в сучасному світі, саме цілісна, духовно багата, творча людина спроможна по-справжньому керувати майбутнім, лише така особистість може впевнено подивитися в обличчя новизні.

Відповідно до вищезазначених вимог значною мірою змінюється місце і роль предметів гуманітарного циклу, на які покладаються важливі освітні завдання: задоволення потреб суспільства у навчанні і вихованні творчих громадян з розвиненою духовністю і національною свідомістю, значним інтелектуальним та творчим потенціалом. Завдання щодо виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але і як соціальна необхідність. Важлива роль у вирішенні цих завдань належить абстрактним засобам наочності, а саме: структурно-логічним схемам. Структурно-логічні схеми сприяють перетворенню діяльності у творчу. З їх допомогою відбувається формування в учнів певних навичок, здібностей творчого характеру.

Тож використання структурно-логічних схем з метою розвитку творчих здібностей особистості і є однією з *актуальних* проблем сучасної освіти.

Мета статті – *показати як структурно-логічні схеми сприяють розвитку творчих здібностей учнів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу.*

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчого начала в учнів досліджується давно, багато питань залишається невирішеними. Як і раніше, більшість навчального часу відводиться репродуктивній, нетворчій діяльності, значна частина завдань у підручниках має відтворювальний характер. Тому одне із основних завдань вчителя на сучасному уроці при вивченні гуманітарних дисциплін і полягає в тому, щоб створити умови для максимальної реалізації творчих здібностей учнів. Питання розвитку творчих здібностей учнів знаходяться в центрі уваги психологів і педагогів [2, 3]. Ряд дослідників підкреслюють, що творча особистість характеризується мотиваційною активністю і спрямованістю, інтелектуальними здібностями, емоційно-чуттєвими та естетичними властивостями, пізнавальною активністю, здібністю до співробітництва, комунікативністю тощо. Інтелектуальні здібності є основою для творчості, а комунікативно-творчі – специфічною формою творчості, що стимулює нове. Інтелектуальні здібності поділяються на інтелектуально-логічні та інтелектуально-евристичні. У працях В.І. Андрєєва, О.Л. Яковлева визначено взаємозв'язок між інтелектуально-логічними, інтелектуально-евристичними та комунікативно-творчими здібностями й формами творчої особистості. Педагогічний аспект

формування пізнавальної активності школярів у процесі творчої діяльності розкритий в роботах А.М.Алексюка, В.І.Андреева, В.В.Давидова, Б.І.Коротяєва. Психологічні основи даної проблеми досліджували Л.С.Виготський, В.К.Демиденко, О.М.Леонт'єв, О.Н.Лук. Розвитку окремих компонентів інтелектуально-логічних здібностей присвячені дослідження Л.І.Анциферової, Н.І.Запорожець, М.І.Кондакова, Н.О.Менчинської, В.Ф.Паламарчук, І.М.Скрипніка, М.М.Шардакова. Питання розвитку інтелектуально-евристичних здібностей досліджені в працях В.І.Барко, Б.І.Коротяєва, Ю.М.Кулюткіна, Л.Л.Момот.

У напрямку дослідження шляхів розвитку комунікативно творчих здібностей працювали Н.П.Анікеєва, І.Т.Кучерявий, Б.Ф.Ломов, І.К.Матюша, І.Б.Первін, О.І.Пометун.

Дослідження науковців свідчать, що базовою ланкою творчого потенціалу особистості, є розвиток інтелектуальних здібностей. Зокрема підкреслюється, що інтелектуальна і творча діяльність є компонентами єдиної системи, між ними існує позитивна кореляція; творчі здібності – вищий рівень розвитку інтелектуальних здібностей.

Розвиток творчих здібностей учнів є однією з актуальних проблем сучасної освіти. Проте ті освітні системи, які сьогодні існують, ґрунтуються на традиційній дидактиці, яка розглядає навчання як процес об'єктивно детермінованого розвитку, що забезпечується передачею учням уже відомої інформації та фактологічних знань. Традиційна дидактика має свій алгоритм, який характеризується такими ознаками:

- існує точна постановка задачі;
- як правило вказується спосіб її вирішення;
- наявний приклад для наслідування;
- як правило, однозначний і відомий викладачеві результат рішення.

Такий алгоритм дає можливість швидко і правильно вирішувати навчальні завдання. Та сьогодні очевидно, що успіх у навчанні творчої особистості залежить не лише від засвоєння уже відомих наукових знань, бо творчість – це не просто діяльність узагалі, це специфічна діяльність у самій пізнавальній діяльності, яка збільшує творчий потенціал останньої [6].

Тож сучасні освітні системи повинні більшою мірою орієнтуватися на новітні засоби навчання. До новітніх засобів абстрактної наочності належать структурно-логічні схеми, які й сприяють реалізації творчого потенціалу особистості, а значить і розвитку її творчих здібностей. Як ми зазначили вище, структурно-логічні схеми сприяють перетворенню діяльності у творчу. Творчою є будь-яка діяльність, у ході якої здійснюється пошук проблем, рішень, можливо давно поставлених задач, напрямів розвитку особистості. Творчою є також діяльність, яка виводить її суб'єкта за рамки існуючих парадигм. Перетворенню діяльності у творчу буде сприяти формування у суб'єкта певних навичок, здібностей творчого характеру [1; С.101]. Такими творчими навичками можна вважати навички аналізу, порівняння, оцінки і самооцінки, вміння творчого пошуку і критичного сприйняття. Ці конкретні якості особистості формуються під час створення структурно-логічних схем. Саме за допомогою структурно-логічних схем розвивається ініціативність, здатність здобувати інформацію, якої не вистачає і оригінально її представляти.

Використовуючи структурно-логічні схеми на уроках гуманітарного циклу, ми переконалися, що в ході цього творчого процесу відбувається взаємозв'язок інтелектуально-логічних, інтелектуально-евристичних та комунікативно-творчих здібностей. Успішне виконання будь-якої діяльності залежить від поєднання різних здібностей [4; С. 117]. Інтелектуально-логічні здібності є конструюючою основою творчості, що передбачають вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати в процесі роботи зі структурно-логічними схемами. Інтелектуально-евристичні здібності спрямовані на створення нової системи дій, вихідних ідей, гіпотез, рішень і передбачають вміння бачити проблеми та протиріччя, переносити знання і вміння в нові ситуації, генерувати ідеї при створенні структурно-логічних схем. Комунікативно-творчі здібності є умовою і способом реалізації та стимуляції творчого потенціалу учнів, що передбачають вміння співпрацювати, акумулювати творчий досвід інших, організовувати колективну творчу роботу під час створення та презентації структурно-логічних схем.

Визначено, що інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні та комунікативно-творчі здібності – це підструктура творчих здібностей особистості, яка виявляється при створенні структурно-логічних схем.

Під компонентами інтелектуально-логічних здібностей розуміють вміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, порівнювати, зіставляти. Критеріями ж оцінювання є правильність, логічність, повнота і глибина суджень, оригінальність висновків.

До компонентів інтелектуально-евристичних здібностей відносять вміння генерувати ідеї, висувати гіпотези, бачити проблеми та протиріччя, переносити знання і вміння в нові ситуації. Критеріями оцінювання є число ідей, висунутих особистістю за одиницю часу, їх оригінальність, новизна та ефективність для вирішення творчих завдань; кількість знайдених протиріч, сформульованих проблем за одиницю часу, їх новизна, оригінальність; гнучкість мислення.

Серед компонентів комунікативно-творчих здібностей виділяють вміння акумулювати творчий досвід інших, співпрацювати, організовувати колективну творчу навчальну діяльність. Критеріями оцінювання є ступінь товарищескості, доброзичливості, взаємодопомоги в процесі спільної діяльності при вирішенні творчих завдань, швидкість оволодіння, засвоєння досвіду творчої діяльності інших і адаптація цього досвіду до себе, частота і ефективність прояву вміння розподіляти обов'язки, мобілізувати і раціонально використовувати здібності кожного члена групи в колективній навчально-творчій діяльності.

Формування процесуальних рис творчої діяльності невіддільне від характеру особистості, яка її здійснює. Тому під час презентації структурно-логічних схем паралельно з набуттям інтелектуальних умінь і навичок в учнів необхідно формувати риси притаманні творчій особистості – здатності відстоювати свою думку, вміння співпрацювати, організовувати колективну навчально-творчу діяльність, запобігати конфліктам і успішно їх вирішувати. Дані риси складають компонент комунікативно-творчих здібностей, які в поєднанні з інтелектуально-логічними та інтелектуально-евристичними здібностями складають основу творчої особистості.

Для розвитку творчих здібностей учнів, за нашим переконанням, необхідно створювати педагогічні умови, що сприяють розвитку особистості учня та підвищенню рівня його творчої активності як одного з показників його особистісного творчого зростання [5].

Умовами розвитку творчих здібностей є й домінування активного

пізнавального інтересу в мотиваційній структурі особистості, творчий характер навчально-пізнавальної діяльності.

Перша умова виконується, якщо зусилля педагога спрямовані на розвиток внутрішніх мотивів пізнавальної діяльності, які активізують розумові здібності, стимулюють вихід за межі поставленого завдання. Друга ж умова забезпечується спрямованістю учасників процесу навчання на творчість. Тоді обов'язкові репродуктивні дії є частиною власне творчого процесу, який у навчанні розуміється не тільки як освоєння механізмів діяльності, а й як процес формування необхідних для творчості особистісних рис.

Реалізації вищезгаданих умов якраз і сприяють структурно-логічні схеми. Під час побудови або презентації структурно-логічних схемучень може розвивати власний творчий потенціал, формувати свою творчу індивідуальність, саморозвиватися та самовдосконалюватися, що особливо важливо для майбутньої професійної діяльності.

Розвиваючи творчі здібності учнів, за допомогою структурно-логічних схем дотримуємось певних принципів в організації навчання:

- принцип зв'язку з життям;
- принцип саморозвитку;
- принцип оптимального поєднання індивідуальної та колективної форми навчально-творчої діяльності;
- принцип інформативності;
- принцип віри у власні сили і можливості особистості.

За компонентним складом творчі здібності поділяються на такі групи:

- добра пам'ять;
- креативність;
- інтелектуальне багатство ідей;
- нетрадиційне мислення;
- допитливість;
- самостійність, наполегливість;
- гнучкість розуму;
- здатність вирішувати та ставити проблеми.

Висновки. Отже, для творчої особистості творча діяльність є життєвою

потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою, вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально- психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності та є умовою її успішного виконання.

Для повноцінного розвитку творчої особистості у процесі вивчення гуманітарних дисциплін доцільно використовувати новітні засоби абстрактної наочності – структурно-логічні схеми.

Проблема вивчення творчої особистості потребує подальшого дослідження, що стосується реалізації її творчого потенціалу.

Література

1. Гайдукова І.Б. Можна ли навчити творчості? / І.Б. Гайдукова // *Образование*. – 2001. – С. 101-03.
2. Коваль І.І. Психолого-педагогічні умови розвитку творчих здібностей школярів. Програма "Обдаровані діти" / І.І. Коваль // *Обдарована дитина*. – 2009. – № 8. – С. 20-29.
3. Кульчицька О.І. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей / О.І. Кульчицька. – *Обдарована дитина*. – 2007. – С. 42-44.
4. Роговенко М.М. Розвиток творчих здібностей учнів в процесі вивчення історії / М.М. Роговенко // *Наука і сучасність*. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К.: Логос, 2001. – Том XXX. – С. 115-112.
5. Савченко О.Я. Уміє вчитися: Навч. посібник: 2-е вид. / О.Я. Савченко. – К.: Освіта, 1998. – 192 с.
6. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоєва. – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.